

PORADNIK JĘZYKOWY

PL ISSN 0551-5343

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

WARSZAWA – ŁÓDŹ 1990

2

(471)

Redaktor i przewodniczący Komitetu Redakcyjnego
prof. dr Danuta Buttler

Komitet Redakcyjny

Prof. dr Jan Basara, doc. dr Barbara Falińska, dr Magdalena Foland-Kugler, mgr Anna Józwiak, doc. dr Jerzy Maciejewski (Toruń), dr Andrzej Markowski, prof. dr Leszek Moszyński (Gdańsk), doc. dr Halina Satkiewicz, prof. dr Andrzej Sieczkowski, prof. dr Teresa Skubalanka (Lublin)

Sekretarz Redakcji mgr Ewa Markowska

TREŚĆ NUMERU

<i>Barbara Bartnicka</i> : Władysław Nehring (1830 – 1909) i jego uczniowie	73
<i>Maria Wojtak</i> : Z problematyki opisu stylu tekstów użytkowych na podstawie analizy ogłoszeń matrymonialnych	79
<i>Antonina Grybosiowa</i> : Formy <i>ty</i> i <i>pan(-i)</i> w kontaktach społecznych	88
<i>Bogusław Wyderka</i> : Szyk składników grup nominalnych w XVII-wiecznej prozie retorycznej. Cz. II. Rozbudowane grupy nominalne	93
<i>Katarzyna Mosiolek</i> : Opracowanie niektórych haseł czasowników niewłaściwych w <i>Słowniku języka polskiego</i> pod red. M. Szymczaka	105
<i>Ewa Kołodziejek</i> : Zapożyczenia w gwarze marynarzy (typy i funkcje)	112
<i>Jerzy Głowacki</i> : O języku żołnierskim	119

JĘZYK POLSKI ZA GRANICĄ

<i>Irena Masojć</i> : O wpływie składni rosyjskiej na współczesną polszczyznę wileńską (na materiale „Czerwonego Sztandaru”)	123
--	-----

SPRAWOZDANIA, UWAGI, POLEMIKI

<i>Marcin Preyzner</i> : Nie da rady?	129
<i>Danuta Buttler</i> : O pidżinie i tolerancji	134

RECENZJE

<i>Teresa Zduńczyk</i> : Stanisław Dubisz, <i>Między dawnymi a nowymi laty. Eseje o języku</i> , Warszawa 1988	136
--	-----

CO PISZĄ O JĘZYKU?

R. S.: Konsensus przy Okrągłym Stole	139
--	-----

OBJAŚNIENIA WYRAZÓW I ZWROTÓW

D. B.: Hybrydy w nowym słownictwie polskim	145
--	-----

„Poradnik Językowy” jest wydawany z dotacji Ministerstwa Edukacji Narodowej i polecony jako pismo, które powinno się znaleźć w każdej bibliotece szkolnej (komunikat nr 142/PR-4-552-29/68 ogłoszony w Dzienniku Urzędowym MOiSW z dnia 31 XII 1968 r.)

PORADNIK JĘZYKOWY

MIESIĘCZNIK ZAŁOŻONY W R. 1901 PRZEZ ROMANA ZAWILIŃSKIEGO
ORGAN TOWARZYSTWA KULTURY JĘZYKA

Barbara Bartnicka

WŁADYSŁAW NEHRING (1830–1909) I JEGO UCZNIOWIE

Wspomnienie pośmiertne o Władysławie Nehringu tak rozpoczął jego wdzięczny uczeń Ignacy Chrzanowski:

„Pewne pismo warszawskie zakończyło wzmiankę o zmarłym dnia 30.I.r.b. Władysławie Nehringu wiadomością, że »czarna chorągiew, wywieszona« – na wieść o jego śmierci – »przez Akademię Umiejętności w Krakowie, była wyrazem nie tylko jej żałoby, lecz i całej inteligentnej społeczności polskiej«. Jeden to z tych ulubionych przez prasę codzienną (nie tylko u nas, ale wszędzie) albo bezmyślnych, albo świadomie kłamliwych frazesów, które bałamucają opinię publiczną i zarazem usypiają sumienie społeczeństwa. Że śmierć Nehringa okryła żałobą naszą Akademię Umiejętności, to święta prawda; ale żeby »cała inteligentna społeczność«, która niedawno, na pogrzebie Deotymy, głośno pytała, kto to jest właściwie ta Deotyma, tym bardziej nie wie, kto to jest bez żadnego porównania mniej od Deotymy głośny Nehring. Starsze pokolenie przypomniało sobie może, że się przed laty uczyło z jego *Kursu historii literatury polskiej*, ale z pokolenia młodszego »inteligentnej społeczności«, czy wielu słyszało o Nehringu¹?”

Zapewne i dziś postać Władysława Nehringa nie jest bliżej znana nie tylko naszej współczesnej „inteligentnej społeczności”, ale i wielu wykształconym na naszych uczelniach polonistom (z wyjątkiem środowiska wrocławskiego, które kultywuje jego pamięć i w którym ukazywały się po wojnie publikacje o przeszłości uniwersytetu we Wrocławiu i o tym wybitnym polskim uczonym²).

¹I. Chrzanowski, *Władysław Nehring. Wspomnienie pośmiertne przez... i bibliografia prac naukowych* przez Adama Babiaczyka, Warszawa 1909.

²Por. T. Mikulski, *Temat Wrocław. Szkice śląskie*. Wybrał i wstępem opatrzył Bogdan Zakrzewski, Wrocław 1961.

Władysław Nehring urodził się 23 października 1830 r. w Klecku koło Gniezna jako syn nauczyciela Jakuba Nerynga i Barbary z Gostomskich. W jego życiorysie własnoręcznie pisanym przed maturą figuruje spolszczona wersja nazwiska rodzinnego *Neryng*; niemiecką wersją ortograficzną *Nehring* zaczął się posługiwać dopiero we Wrocławiu – zapewne pod naciskiem władz uniwersyteckich³. W 1850 r. ukończył ośmioklasowe gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Nauczycielami jego byli między innymi Jan Rymarkiewicz i Hipolit Cegielski. W tym samym roku Nehring wstąpił na uniwersytet we Wrocławiu i podjął studia na wydziale filozoficznym. Doktoryzował się w 1854 r. na podstawie rozprawy *De Reinholdi Heidensteini vita atque scriptis*. Za przedmiot swojej pracy doktorskiej obrał sobie postać sekretarza króla Stefana Batorego – Reinholda Heidensteina (1535–1620), autora 12 ksiąg historycznych, opisujących dzieje Polski od elekcji Henryka Walezego po rządy Zygmunta III Wazy. Po ukończeniu studiów w latach 1857–59 Nehring był nauczycielem gimnazjalnym w Trzemesznie, a następnie do roku 1868 w Poznaniu. W 1868 r. po śmierci Wojciecha Cybulskiego został powołany na katedrę języków i literatur słowiańskich we Wrocławiu, którą kierował prawie przez 40 lat aż do przejścia w 1907 r. na emeryturę. Zmarł w styczniu 1909 r.⁴

Zainteresowania i działalność naukowa Władysława Nehringa koncentrowały się na dziedzinie szeroko rozumianej filologii polskiej i słowiańskiej. Jego prace dotyczyły zagadnień zarówno historycznoliterackich, jak i językoznawczych, a ponadto także historycznokulturalnych i ludoznawczych. Jego obfity, bo liczący 229 prac, dorobek został przedstawiony w bibliografii opracowanej przez Adama Babiaczyka, a dołączonej do wspomnienia pośmiertnego o Nehringu pióra Ignacego Chrzanowskiego.

Swoje prace naukowe zaczął Nehring publikować wcześniej, bo w wieku 26 lat. Pierwsza jego publikacja to dysertacja doktorska *De polonicarum rerum saeculi XVI scriptoribus. Pars I De Reinholdio Heidensteinio. Dissertatio inauguralis*, Wrocław 1856. Jako poznański nauczyciel gimnazjalny opublikował w Poznaniu po polsku rozprawy wiążące się tematycznie z pracą doktorską: *O historykach polskich szesnastego wieku*. Część druga: *O życiu i pismach Joachima Bielskiego*, Poznań 1860 (stron 99); Część trzecia: *O życiu i pismach Jana Dymitra Solikowskiego*, Poznań 1860 (stron 116); Część pierwsza: *O życiu i pismach Reinholda Heidensteina*. Wydanie drugie spolszczone i pomnożone, Poznań 1862 (stron 76). W 1866 r. wydał *Kurs literatury polskiej dla użytku szkół*, w którym najwięcej miejsca poświęcił literaturze okresu romantyzmu, co spotkało się z zarzutem braku proporcji pomiędzy literaturą epok wcześniejszych a literaturą współczesną. W okresie wrocławskim ogłosił rozprawy o *Żywocie Józefa Reja* (1881) oraz o *Trenach Kochanowskiego* (1881), dokonał krytycznego opracowania *Odprawy posłów greckich* (1884). Syntetyczną rozprawę o życiu i dziełach Jana Kochanowskiego wydał w 1898 r.

³Wiele informacji zostało zaczerpniętych z pracy S. Sochackiej *Działalność slawistyczna Wł. Nehringa*, Opole 1980.

⁴S. Sochacka jako datę śmierci W. Nehringa podaje dzień 19 stycznia 1909 r., *Encyklopedia wiedzy o języku polskim* – 30 I 1907. Jako prawdziwą należy przyjąć chyba datę 30 stycznia 1909 r., którą we *Wspomnieniu...* podaje I. Chrzanowski; taka też data figuruje w *Wielkiej encyklopedii powszechnej*.

Wiele opracowań Nehringa ma charakter pionierski, jak np. praca o początkach poezji dramatycznej w Polsce (1887), studia o Kochowskim, Morsztynie, Krasickim. Interesował się on także literaturą współczesną, jak o tym świadczy publikacja o powieściach historycznych J.I. Kraszewskiego⁵.

Najcenniejszymi pozycjami w jego dorobku są jednak wydania krytyczne i opracowania zabytków staropolskich: *Iter Florianense. O psalterzu floriańskim lacińsko-polsko-niemieckim, a w szczególności o polskim jego dziale*, Poznań 1871, *Psalterii florianensis partem polonicam ad fidem codicis recensuit, apparatus critico, indice locupletissimo instruxit...*, Poznań 1883, *Altpolnische Sprachdenkmäler. Systematische Übersicht, Würdigung und Texte. Ein Beitrag zur slavischen Philologie*, Berlin 1886⁶, *Kazania gnieźnieńskie. Tekst i glosy z rękopisu wydał, uwagami i słownikiem opatrzył...*, Kraków 1896.

Spośród innych rozpraw i artykułów wymienić warto jako inicjującą późniejsze badania tej problematyki rozprawę o wpływie języka i literatury staroczeskiej na język i literaturę staropolską⁷, a także przegląd gramatyk języka polskiego (m. in. Kopczyńskiego, Mrozińskiego, Muczkowskiego, Małeckiego) oraz zabytków wydanych w latach 1823–75, opublikowany w czasopiśmie *Archiv für slavische Philologie* 1876 (s. 249–266) oraz referat *Rozkwit języka polskiego w wieku XVI*, zamieszczony w *Pamiętniku III Zjazdu historyków polskich w Krakowie w 1900 r.*, i liczne recenzje.

Poza pracą naukową Władysław Nehring znajdował czas na działalność społeczną i pełnienie funkcji organizacyjnych. W Poznaniu był założycielem „Tygodnika Poznańskiego”, czasopisma, które zaczęło się ukazywać w 1862 r. We Wrocławiu był inicjatorem i organizatorem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego, którego członkami byli uczniowie Uniwersytetu Wrocławskiego. Przez 18 lat sprawował nad nim patronat; w tym czasie członkami Towarzystwa było około 350 osób, wygłoszono na zebraniach ponad 300 referatów. Nehring był także członkiem honorowym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie (od 1875 r.) oraz wielu innych krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych. Był także recenzentem i arbitrem prac naukowych nadsyłanych na konkurs im. Lindego w Krakowie. Wybrany został na członka komitetu konkursowego w 1895 r., objął tę funkcję po śmierci Lucjana Malinowskiego w 1895 r.⁸ Sprawował także trzykrotnie urząd dziekana wydziału filozoficznego Uniwersytetu Wrocławskiego, a w roku akademickim 1893/94 był jego rektorem.

⁵W. Nehring, *Powieść historyczna z wieku XVI i XVII*, [w:] *Książka Jubileuszowa dla uczczenia 50-letniej działalności literackiej J.I. Kraszewskiego*, Warszawa 1880, s. 189–206.

⁶T. Mikulski, *Jubileusz książki: 1886–1946. (Uwagi o znaczeniu dzieła Nehringa)*, „Pionier. Dziennik Dolno-Śląski”, Wrocław, R. 2, 1946, nr 137 (241), s. 4. Także [w:] *Temat Wrocław...*

⁷*Über den Einfluss der alttschechischen Literatur auf die altpolnische. Einleitung und das polnische Marienlied. Archiv für slavische Philologie* 1876, s. 60–81, II *Der St. Florianer Psalter*, 1877, 409–436, III *Der Psalter von Pulawy (Psalterz puławski)*, 1881, 216–267, IV *Die Sophienbibel*, 1882, 159–184.

⁸O udziale W. Nehringa w pracach komisji konkursowej w konkursie naukowym im. Lindego szczegółowe informacje podaje H. Horodyska w rozprawie habilitacyjnej *Dzieje konkursu leksykograficznego im. S.B. Lindego (1876–1922)*. (W druku).

W swojej długoletniej działalności dydaktycznej Władysław Nehring podejmował różnorodną tematykę wykładów i ćwiczeń seminaryjnych. Spośród 241 tematów wykładów 169 dotyczyło najszerzej pojętej slawistyki i obejmowało zagadnienia historyczne, literackie i językowe (od żywotów Cyryla i Metodego, od kronik Nestora i *Słowa o wyprawie Igora* aż po Gogola i Turgieniewa, od najstarszych zabytków staropolskich i staroczeskich po najnowszą XIX-wieczną literaturę polską), a także mitologię i epicką poezję ludową Słowian⁹.

Władysław Nehring w ciągu swego pracowitego życia zdołał wykształcić i wypromować aż 16 doktorów. Wśród tych doktoratów 4 stanowiły prace slawistyczne, a z 12 polonistycznych 6 dotyczyło historii języka polskiego, a 6 – literatury polskiej.

Językoznawcy ze szkoły Nehringa koncentrowali się za przykładem i inspiracją swego mistrza nad badaniami zabytków staropolskich. Wśród tych doktorantów wymienić należy przede wszystkim Bolesława Erzepkiego, Mikołaja Bobowskiego i Adama Babiaczyka.

Bolesław Erzepki urodził się w 1852 r. w Pawłowicach w pow. leszczyńskim, ukończył gimnazjum w Lesznie w 1873 r. W 1875 r. doktoryzował się na podstawie pracy *Der Text der Gnesener Predigten, kritisch beleuchtet. Die Sprache der Gnesener Predigten*, Poznań 1885. Erzepki był kustoszem zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, od 1898 r. członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie, wydawcą wielu zabytków literatury staropolskiej (m.in. *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy*) oraz literatury XIX-wiecznej; był zasłużonym działaczem kulturalnym Poznania. Zmarł w 1932 r.

Mikołaj Bobowski urodził się w 1856 r. Jego rozprawa doktorska, obroniona w 1883 r., *Die polnische Dichtung des XV Jahrhunderts. I Mariengedichte*, została wydana w Krakowie w 1893 r. w wersji polskiej jako *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku*. Praca składała się z 3 części: z obszernej rozprawy o hymnologii polskiej, ze zbioru polskich pieśni kościelnych zaczerpniętych z rękopisów i z druków oraz ze słownika wyrazów staropolskich, występujących w tekstach tych utworów. Praca Bobowskiego została dwukrotnie nagrodzona: przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i na konkursie im. Lindego. M. Bobowski zmarł w 1922 r.

Adam Babiaczyk urodził się w 1874 r. we Wronkach koło Poznania, gimnazjum ukończył w Poznaniu. Pracował jako nauczyciel gimnazjalny we Lwowie. Doktorat uzyskał w 1904 r. na podstawie rozprawy *Text-kritische Einleitung nebst Probe zum Lexikon zur Altpolnischen Bibel*. W 1906 r. wydał we Wrocławiu fundamentalne dzieło – słownik do *Biblii królowej Zofii: Lexicon zur altpolnischen Bibel 1455 (Sophienbibel, Ausgabe von Malecki). Bearbeitet, sowie mit einer textkritischen Einleitung versehen von...* Słownik ten, liczący 354 strony druku, z których 71 stanowi obszerny wstęp, zawiera ponad 5 tysięcy haseł. W hasłach tych występuje pełna legitymacja wszystkich użyc danego wyrazu z podaniem krótkiego kontekstu

⁹ Przegląd wykładów i ćwiczeń Nehringa z zakresu słowianoznawstwa odbywanych w latach 1868–1907 w Uniwersytecie Wrocławskim zamieszcza w cytowanej pracy S. Sochacka (s. 92 i n.).